

Секція № 8.

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

Сурілова Олена Олексіївна

д.ю.н, професор кафедри міжнародного та європейського права

Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

За останнє десятиліття глобальне бачення сучасного захисту прав людини значно змінилося. Укріпилося розуміння навколишнього природного середовища як вирішального фактору для забезпечення прав людини. Водночас змінюються світові цивілізаційні орієнтири та постають нові виклики, які потребують відповідного правового врегулювання. Забруднення навколишнього середовища, втрата біорізноманіття, війни, кліматична криза негативно впливають на здоров'я нинішнього покоління та життєздатний життєвий простір майбутніх генерацій. Ми, як слушно помічає М Дмитренко, є свідками явного різнобою і замішання у виборі світових цивілізаційних орієнтирів і відповідних регуляцій [1, 163], зокрема нинішня ситуація все частіше породжує порушення основних прав людини.

Збройні конфлікти визнаються однією з найбільш масштабних причин порушення прав людини та погіршення якості навколишнього природного середовища. Яскравим прикладом є катастрофічна екологічна ситуація, яка склалася в Україні внаслідок збройної агресії Російської федерації.

Світове співтовариство б'є на сполох. Фахівці акцентують увагу на транскордонному глобальному та незворотному характері екологічної шкоди та ризиках для майбутніх поколінь. Так Ф. Пирс зазначає, що війна завдала масштабної екологічної шкоди лісовим територіям. Рідкісні степові та островні екосистеми на півдні були знищені, загрожуючи ендемічним луговим

рослинам і комахам; на півночі зона відчуження навколо постраждалих чорнобильських ядерних реакторів залишилася майже без нагляду; річки в зоні конфлікту на Донбасі на сході забруднюються зруйнованими промисловими об'єктами, каналізаційними спорудами та переповненими вугільними шахтами. Найбільша в Європі атомна електростанція розташована на лінії фронту, її майбутнє залишається незрозумілим, ризик викидів радіації зростає. Тим часом в Карпатах може статися сплеск неконтрольованої вирубки вікових лісів під прикриттям воєнного стану [2].

Тому створення міжнародно- правового механізму захисту фундаментального права людини на сприятливе екологічно безпечне довкілля в період та після завершення збройного конфлікту є однією з найактуальніших проблем, яка потребує термінового вирішення. Зволікання призводить до спричинення незворотної шкоди як навколишньому природному середовищу так і життю та здоров'ю людини та врешті решт сталому цивілізаційному розвитку, адже призводить до деградації природи, вимушеної міграції, унеможлиблює доступ населення до життєво необхідних природних ресурсів та соціальних благ. До вироблення такого механізму долучилися такі впливові міжнародні організації як ООН та Рада Європи та знані юристи – міжнародники [4]. На жаль робота йде надзвичайно повільно та все ще далека від вирішення, хоча спостерігаються певні зрушення у бік вирішення проблеми.

Рада Європи не могла не відреагувати та заявила, що настав час проявити стратегічне бачення майбутнього, забезпечивши посилений захист прав людини в епоху системних екологічних загроз для сьогодення та майбутніх поколінь [5]. ПАРЄ висунула проєкт додаткового протоколу Про право на безпечне, чисте, здорове та стійке довкілля до Європейської конвенції з прав людини, де сформульовані основні принципи забезпечення основних прав людини (запобігання, застереження, нерегресії, *in dubio pro natura*; трансгенераційної відповідальності, тощо), процесуальні та матеріальні екологічні права [5].

Кроком уперед є прийняття Комісією міжнародного права ООН на 73 сесії та подання на розгляд Генеральної асамблеї ООН остаточного проекту принципів захисту навколишнього середовища у зв'язку зі збройним конфліктом [7] з застосуванням інноваційного підходу, який передбачає захист довкілля під час збройного конфлікту, після його завершення та під час окупації. Слід відмітити також, що у випадках, які не передбачені міжнародними угодами, навколишнє природне середовище залишається під захистом та дією принципів міжнародного права, що впливають зі сталих звичаїв, принципів гуманності та вимог громадської свідомості, а держави, у відповідності з міжнародними зобов'язаннями не мають використовувати воєнні та інші ворожі засоби впливу на довкілля для нанесення шкоди іншим державам, що може мати широкі та довгострокові наслідки.

В контексті теми нашої доповіді інтерес являє зосередженість на екологічних правах людини в зоні збройного конфлікту. Це, зокрема, такі принципи: 5 (захист довкілля на територіях проживання корінних народів); принцип 8 (обов'язок держав та інших суб'єктів приймати заходи, щодо охорони довкілля в районах перебування переміщених осіб); принцип 10 (обов'язок корпорацій щодо прояву належної перестороги у відношенні до навколишнього природного середовища з точки зору здоров'я людини, зокрема забезпечення сталості отримання природних ресурсів); принцип 20 (держава, що окупує має приймати належні заходи щодо запобігання значної шкоди довкіллю окупованих територій, якщо це шкодитиме здоров'ю та добробуту населення окупованої території); принцип 21 (держава, що окупує має керувати природними ресурсами окупованих територій в інтересах населення та забезпечувати їх стале використання, а також застосовувати належні заходи для запобігання значного негативного впливу на довкілля, який здатний завдавати шкоди здоров'ю та добробуту населення); принцип 27 (після завершення збройного конфлікту сторони прагнуть до знешкодження токсичних або небезпечних наслідків війни, що породжують ризики нанесення шкоди). Проект принципу 8 щодо переміщення людей, рекомендує державам

не лише захищати середовище, де вони знаходяться, а й надавати допомогу таким особам і місцевим громадам.

Принципи 9, 11 передбачають відповідальність держав та інших суб'єктів у разі невиконання відповідних заходів. У 2016 р. Міжнародний кримінальний суд заявив, що він братиме до уваги злочини, пов'язані з «руйнуванням довкілля», «експлуатацією природних ресурсів», «незаконним відчуженням» землі, тощо в контексті злочинів проти людяності [8]. Була також розглянута пропозиція щодо включення злочину екоциду до Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) фондом Стоп екоцид» та запропоновано визначення злочину «екоциду» [4].

Отже, ми є свідками зміни орієнтирів у міжнародно-правовому регулюванні забезпечення права людини на чисте здорове довкілля під час збройних конфліктів. Каталізатором створення ефективного міжнародно-правового механізму захисту права на сприятливе довкілля в період збройних конфліктів має стати масштабний, а іноді і незворотний негативний вплив на оточуюче природне середовище агресії Російської федерації проти України та шокуючі порушення прав людини у цьому конфлікті.

Джерела:

1. Дмитренко М. Цивілізаційні виклики сучасності в контексті концепцій перевлаштування світу. *Політичні дослідження*. 2021. №2. С.150-169. С.163.
2. [Fred Pearce](#) Collateral Damage: The Environmental Cost of the Ukraine War. Published at the Yale School of the Environment. 2022. URL: <https://e360.yale.edu/features/ukraine-russia-war-environmental-impact> (Дата звернення 2.11.22)
3. Екологія право людини. Огляд злочинів Росії проти довкілля України (жовтень, #11) URL: <http://epl.org.ua/announces/oglyad-zlochyniv-rosiyi-proty-dovkilliya-ukrayiny-zhovten-11> (Дата звернення 2.11.22)

4. STOP ECOCIDE FOUNDATION Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide URL: <https://static1.squarespace.com/static/5ca2608> (дата звернення: 20. 11. 2022).

5. Parliamentary Assembly. Anchoring the right to a healthy environment: need for enhanced action by the Council of Europe Resolution 2396 (2021) URL: <https://pace.coe.int/en/files/29499/html> (Дата звернення 2.11.22)

6. Екологія. Право. Людина. URL: <http://epl.org.ua/announces> (Дата звернення 2.11.22)

7. United Nations A/CN.4/L.937 General Assembly. Protection of the environment in relation to armed conflicts. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/> (Дата звернення 2.11.22)

8. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int> ›

Львова Єлизавета Олегівна

професор кафедри конституційного та міжнародного права

Навчально-наукового інституту права та кібербезпеки

Одеського державного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМАТИКА ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДХОДУ ДО РОЗУМІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Збройна агресія РФ проти України спричинила нові істотні проблеми міжнародного організаційно-правового характеру. Площина зазначених проблем є вкрай непропорційною нормативам регулювання міжнародних відносин.

Існуюча система міжнародного захисту прав людини не може запобігти значній шкоді, що щоденно завдається життю та здоров'ю громадян, а також екології України. Як зазначив Руслан Стрілець, міністр захисту довкілля та природних ресурсів України, російське повномасштабне вторгнення завдало